

XVI. YÜZYIL ŞÂİRİ FİRÂKÎ VE MANZUM BİR MEKTUBU

Ersen ERSOY*

ÖZET

Bu yazıda XVI. yüzyıl şairlerinden Kütahyalı Firakî'nin manzum bir mektubu ele alınmıştır. Ancak konunun daha iyi anlaşılabilmesi için ilk önce klasik edebiyat araştırmacılarının mektupla ilgili yaptıkları çalışmalar tanıtılmıştır. Daha sonra şairle ilgili bilgi veren biyografi kaynaklarının ışığında Firakî'nin hayatı, eserleri ve sanatkârlığı incelenmiştir. Ardından şairin kaleme aldığı manzum mektubu transkribe edilerek tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Firakî, mektup, manzum mektup.

Mektup, bir haberleşme aracı olmasının yanında edebiyat tarihi bakımından da önem taşıyan bir türdür. Genel olarak düzyazı şeklinde kaleme alınmakla birlikte manzum olarak yazılan mektuplar da mevcuttur. Edebiyat araştırmacıları çeşitli makalelerle bu konuya dikkat çekmişlerdir. Bu cümleden olarak Tunca Kortantamer Nev'î'nin bir mektubunu,¹ Abdülbaki Gölpınarlı Mevlana'nın mektuplarını² ve Mîr-i Âlem Celâl Beg'in manzum bir mektubunu,³ Cemal Kurnaz, Rûhî divanında bulunan dört manzum mektubu,⁴ Günay Kut, Gazâlî Deli Birader'in mektubuyl

* Arş. Gör., Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü/
ersenersoy@hotmail.com

¹ Tunca Kortantamer, "Nev'î Efendi'nin Sadrazam Sinan Paşa'ya Ders Veren Bir Mektubu", *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2004, s. 178-189.

² Mevlana Celeleddin, *Mektuplar*, Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul, 1963.

³ Abdülbaki Gölpınarlı, "Hurufilik ve Mîr-i Âlem Celâl Bik'in Bir Mektubu", İstanbul, 1964, s. 14, 93-110.

⁴ Cemal Kurnaz, "Rûhî'nin Dostları", *Divan Edebiyatı Yazıları*, Akçağ Yay., Ankara, 1997, s. 126-182.

Zatî, Rumî ve Kâtip Cafer Çelebi'nin bu mektuba cevaplarını⁵, Abdülkadir Karahan, Fuzûlî'nin mektuplarını⁶, Namık Açıkğöz, Riyazî'nin iki mektubunu,⁷ Ahmet Sevgi, Neylî'nin manzum bir mektubunu⁸ ve İ. Güven Kaya, Pare Pare Ahmet Çelebi ile Lamiî'nin birbirine gönderdikleri manzum mektupları⁹ yayınlamıştır. Ayrıca Çetin Derdiyok klasik edebiyatımızdaki mektup konusunu ana hatlarıyla ele almıştır.¹⁰

Bağdat ve İran'da ortaya çıkan inşa üslubu Osmanlılarda XV. asrın ilk yarısında yer etmiştir. Ahmed-i Daî'nin *Teressül*, Yahya bin Mehmed el-Kâdî'nin *Menâhicü'l-inşâ*, Şeyh Mehmed bin Edhem'in *Gülşen-i İnşâ* adlı eserleriyle yazışma türünün sınırı çizilmiştir. Bu tür, Fatih Sultan Mehmet devrinde Şiraz'dan Osmanlı ülkesine gelen Sâfi mahlaslı Cezerî Kasım Paşa ve Cafer Çelebi tarafından geliştirilmiştir.¹¹ Genellikle düzyazı biçiminde kaleme alınan mektupların nasıl yazılacağı, ne gibi bölümlerden oluşacağı çok eskilerden beri belirlenmiş kurallara bağlıydı. Kütüphanelerimizde bu kaidelere uyularak güzel bir yazışmanın nasıl yapılacağını gösteren pek çok münşeât mecmuası bulunmaktadır. Feridun Bey'in padişahların yazışmalarını derlediği *Münşeâtü's-selâtin* çok önemli bir kaynak eserdir. Ayrıca Nabî, Ragıb Paşa, Kânî gibi şairlerin münşeâtlarını hatırlatmak gerekir. Bunlara ilave olarak tasavvuf büyüklerinin müritlerine yollarının edeplerini, erkânını öğretmek için yazdıkları ve *Mektûbât* ya da *Mekâtîb* gibi adlar verdikleri eserler de Türk tasavvuf edebiyatı içerisinde ayrı bir önem taşımaktadır.

⁵ Günay Kut, "Gazâlî'nin Mekke'den İstanbul'a Yolladığı Mektup ve Ona Yazılan Cevaplar", *Yazmalar Arasında I*, Simurg, İstanbul, 2005, s. 95-126.

⁶ Abdülkadir Karahan, *Fuzûlî'nin Mektupları*, İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Mezunları Cemiyeti Yay., İstanbul, 1948.

⁷ Namık Açıkğöz, "Divan Edebiyatında Mektup ve XVII. Yüzyıl Şairlerinden Riyazî'nin İki Mektubu", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Elazığ, 1987, II, 7-14.

⁸ Ahmet Sevgi, "Neylî'nin Manzum Bir Mektubu", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya, 1994, III, 73-88.

⁹ İ. Güven Kaya, "Eski Türk Edebiyatında Manzum Mektup Türü ve Pare Pare Ahmet Çelebi ile Lamiî Arasında Manzum Mektuplaşma", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2007, XXXII, 115-126.

¹⁰ İ. Çetin Derdiyok, "Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneği", *Osmanlılar*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, IX, 731-740.

¹¹ Halil İnalçık, *Şair ve Patron*, Doğu Batı Yay., Ankara, 2005, s. 69.

Mensur mektuplar, sırasıyla elkâb, ibtidâ, tahallüs, taleb, intiha, dua ve imza gibi bölümlerden oluşmaktadır.¹² Mensur mektupların aksine manzum olanlarda yukarıdaki gibi bir bölümlendirme söz konusu değildir. Bu bağlamda mensur mektupların resmî hususiyeti ağır basarken, manzum olanların şahsîliği dikkat çekmektedir.

Manzum mektuplara gelince bunları iki ana başlık altında tasnif etmek gerekir. Birincisi bir iletişim vasıtası olarak gönderilmek için yazılırken ikincisi de mesnevilerde bir anlatım tekniği olarak kullanılır. Birinci tür mektuplara divanlarda, mecmualarda ve bu konuya hasredilmiş müstakil eserlerde rastlanır. Manzum mektubun Seyyid Vehbî¹³, Selanikli Âkif Hasan Efendi¹⁴, Arap Efendizade Nâfi ve Hevayî¹⁵ ile Hüsni¹⁶ gibi XVIII ve XIX. yüzyıl divanlarında çokça kullanılan bir tür olduğunu görmekteyiz. Bir haberleşme aracı olan bu tür mektuplarda mektup yazarının özlem duyduğu şehirdeki şair, sanatkâr, esnaf, yönetici gibi tanınmış insanların halini hatırını sorduguna ve bunu yaparken de *eyü mi, eyüce mi* gibi kalıplaşmış soru edatları kullandığına şahit oluruz.

Edebiyatımızda manzum mektup yazma geleneği çok eski zamanlara kadar gider. Bildiğimiz kadarıyla edebiyatımızda bu türün ilk örneklerine Kutadgu Bilig'de rastlanır. Kutadgu Bilig'de mektup yazmak yerine *bitig bitimek* fiili kullanılır. Adı geçen eserde dört manzum mektup vardır. *Bunlardan birincisi Ay Toldı'nın Hakan Kün Toğdı'ya vasiyetname şeklindeki mektubu, ikincisi Hakan Kün Toğdı'nın Ogdurmuş'a birinci mektubu, üçüncüsü Ogdurmuş'ın Hakan'a cevabı ve son mektup da Hakan'ın Ogdurmuş'a gönderdiği ikinci mektubudur.*¹⁷ Modern edebî metinlerde teknik olarak önemli bir işleve sahip olan mektup şeklinin XI. yüzyılda kaleme alınmış olan *Kutadgu Bilig'de* başarıyla kullanılması dikkat çekici bir özelliktir. Tarihi bu kadar eskilere giden bu tür, yüzlerce yıl devam edip bir gelenek haline

¹² İ. Çetin Derdiyok, *a.g.m.*, s. 733-735.

¹³ H. Dikmen, "Seyyid Vehbî, Hayatı, Eserleri, Sanatçı Kişiliği", *Ç.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, IV/ 1, 2004, s. 7.

¹⁴ Komisyon, *Millî Kütüphane Yazmalar Kataloğu: Türkçe Divânlar*, Ankara, 2001, s. 311.

¹⁵ *a.g.e.*, s. 326.

¹⁶ *a.g.e.*, s. 354.

¹⁷ Reşit Rahmeti Arat, *Kutadgu Bilig, I*, Ankara, 1991, s. 152, 325, 373, 399.

gelmiştir. En son Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu'nun 1972'de İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne, 1979'da Birol Emil'e gönderdiği manzum mektuplar, bu geleneğin ne kadar uzun sürdüğünü göstermesi bakımından önemlidir.

Manzum mektuplar kaside ve mesnevi biçimlerinde yazılmıştır. Kaside şekline, daha çok hususi mektuplar ve divanlarda rastlanır. Mesnevi biçiminde yazılan mektuplar ise klâsik edebiyatımızdaki eski anlatı türlerinden biri olan mesnevilerde karşımıza çıkar.

Mektup, anlatı tekniği olarak romanda XVIII. yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır.¹⁸ Halbuki yukarıda da belirtildiği gibi bizde mektuptan bir teknik olarak yararlanma çok daha eski tarihlere gider. Pek çok mesnevide bu teknikten yararlanıldığı görülür. Buna birkaç örnek vermek gerekirse Yusuf Has Hâcîp'in *Kutadgu Bilig*, Lamiî'nin *Vâmık u Azrâ*¹⁹, Mehmed'in *İşknâme*, Şeyhoğlu Mustafa'nın *Hurşîdnâme*, Mesud bin Ahmed'in *Süheyl ü Nevbahâr*, Hamdullah Hamdî'nin *Yusuf u Züleyhâ*, Cem Sultan'ın *Cemşîd ü Hurşîd*, Behiştî'nin *Leylâ vü Mecnûn*, Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnun*, Şeyh Galib'in *Hüsni ü Aşkî*²⁰ gibi eserleri zikredebiliriz. Yukarıdaki örnekler dışında bu sayıyı çoğaltmak mümkündür. Mesnevilerde bir teknik olarak faydalanılan mektup, genellikle birbirleriyle doğrudan muhaberede bulunamayan âşiklar arasında iletişim aracı vazifesini görür. Mektupların yer aldığı bölümler aşka dair en kesif duyguların dile getirildiği yerler olması dolayısıyla lirik bir tarzda kaleme alınır.

Kaside şeklinde kaleme alınan manzum mektuplardan biri de XVI. yüzyıl şairlerinden Kütahyalı Firakî'ye aittir. Bu yazıda kaynakların ışığında XVI. yüzyıl şairlerinden Firakî'nin hayatı, sanatkârlığı ve eserleri ele alınmaya çalışılmıştır. Buna ilave olarak şairin bildiğimiz kadarıyla günümüze ulaşabilmiş tek manzum mektubunun transkribe metni verilmiştir.

¹⁸ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı I*, Ötüken Yay., İstanbul, 2004, s. 225.

¹⁹ Lamiî, *Vâmık u Azrâ*, Haz. Gönül Ayan, AKM Yay., Ankara, 1998, s. 150.

²⁰ H. Dilek Batislam, "Mesnevîlerde Mektup Tarzı Anlatım", *İlmî Araştırmalar*, İstanbul, 2002, s. 18.

F ir a k î ' n i n H a y a t ı : ²¹

Şairin asıl adı Abdurrahman Çelebidir. Fırakî-i Vaiz diye şöhret bulmuştur. Ondan bahseden bütün kaynaklar Kütahyalı olduğunu söylerler. Acem vilayetinden gelen bir şeyhin oğludur. Kendisi ömrünün ilk yıllarında ilim yolunda yürümüştür. Kuran, Hadis, Fıkıh ilimlerini tahsil etmiş, *Mesnevî* okumuştur.

Latifi, onun Lamiî Çelebi'nin musahibi olduğunu belirtir. Gelibolulu Âlî de Fırakî'nin Lamiî Çelebi talebesi geçindiğini söyler. Bir müddet ilim tahsil ettikten sonra Bursa'da Abdülmümin adında bir şeyhe intisap etmiştir. Âşık Çelebi, Fırakî'nin orada pek çok eser yazdığını kaydeder.

Gelibolulu Âlî, vaizlikle meşhur olan Fırakî'nin vaaz kürsüsünde kızdığı kişiyi eleştirmekten geri kalmadığını belirtir. Âşık Çelebi, onun vaazlarında insanları gıybetten men' ettiğini; ancak kendisinin gıybet etmekten geri kalmadığını anlatır. Caminin kayyımıyla arası bozulan Fırakî, kavgaya tutuşup kayyımın başını yarıncı şu şiiri söyler:

Çıkarımadum göz ammâ kaç yardım
Dağı şimdi er oldum baş yardım

Fırakî, Kütahya'da sancak beyliği yapan Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Bayezid ile de yakın bir ilişki kurmuştur. Şehzade, şiir ve edebiyata meraklı olduğundan pek çok şairi beraberinde Kütahya'ya götürmüştür. Bunlar arasında Gubarî, İşretî, Emre gibi şairler bulunmaktadır. Bayezid, 1553-1558 yılları arasında Kütahya'da sancakbeyi olarak görev yapmıştır. Âşık Çelebi'nin naklettiğine göre şehzade Kütahya'ya gelir gelmez Fırakî, şu gazeli ona sunarak onun meclisinin has adamlarından biri olmuştur:

²¹ Fırakî için bkz.: Latifi, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, Haz. Rıdvan Canım, Ankara, 2000, s. 423-424; Âşık Çelebi, *Meşairü'ş-şuarâ*, Haz. Meredith Owens, Londra, 1971, bk. 186b-187a; Kınalızade Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3869, bk. 226b-227a; Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, Millet Ktp, Ali Emiri Tarih, nr. 774, bk. 158b-159a; Beyânî, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, Millet Ktp, Ali Emiri Tarih, nr. 757, bk. 71a-b; Mustafa İsen, *Künhü'l-ahbârın Tezkire Kısım*, Ankara, 1994, s. 253; Kafzâde Faizi, *Zübdetü'l-eşâr*, Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye, nr. 1065, bk. 71b; Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, (Haz. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen), İstanbul, 1972, II, 110-111.

Ârzü kılmaz kızılbaş Âl-i ‘Osmân tahtını
Ol hırāsānlıkla terk itmez Hıorasān tahtını

Beklerin begler içinde pādşāhum ben seni
Gönlümün ma‘mūr idersün işbu vīrān tahtını

Her habāb-ı cām-ı mey söyler zebān-ı hāl ile
Yile virdi rūzgār anca Süleymān tahtını

‘Azm-i bostān eyleme gel şeh-r-i Kütāhiyyeye
Görmek isterseñ şehā ger Bāyezīd Hān tahtını

Sen yüz aklığın vir Allāhum çevir sevdā ile
Germiyāna geldi terk idüp Karaman tahtını

Ey Firākī Hāzret-i Ya‘kūba fırkat bir zamān
Tahta bend-i beyt-i aḥzān itdi Ken‘ān tahtını

Beyanî, Şehzade Bayezid’in sık sık Firakî’nin vaazlarını dinlemeye geldiğini nakleder. Bir defasında vaaz ederken şehzade içeri girince irticalen şu beyti okuyup şehzadenin pek çok ihsanlarına nail olur:

Kamu şehzādelerden fā’iḳ eyle
Aḫası devletine lâyiḳ eyle

Firakî’nin vefat tarihi hakkında kaynaklar çelişkili bilgiler vermektedir. Hasan Çelebi 988 (1580-81) tarihinde vefat ettiğini belirtir. Âlî ise galiba 990 (1582) tarihinde vefat etti diyerek tahminî bir ifadede bulunur. Kafzade Faizî de 992 (1584) yılında vefat ettiğini kaydeder.

Firākî hakkında bilgi veren Latîfî, onun manzum ve mensur pek çok telifinin olduğunu ve güzel beyitlerinin bulunduğunu söyler. Âşık Çelebi, “Ammā selīḳası şî’r üzre olmağın elbette cemī’-i evḳātdan nazm-ı eṣ‘ārdan güzīri yoḳdur ve eglencelerde yanında nazmında dil-pezīri yoḳdur. Kürsīde Hüseyn-i vā’izdür nazmda Āsmāi ve Hāfızdur. Şî’rūñ her kısmında māhir ve nazmūñ envā’ına ḳādirdür. Gazelleri vardur hoş-āyende ve maḫbū‘ leṭā’ifi vardur. Şīrīnter hezli vardur.” gibi ifadelerle onun şairliğini takdir eder.

Hasan Çelebi, “şî’ri bu üslūb ve namaḫ üzre nazm-ı vasat maḳūlesidür. Meclis-i va‘zında sūḫānān-ı şīrīn ve kelimāt-ı rengīn ve çok leṭāyif ü zērāyif

irâd iderdi” diyerek Firakî'nin sanatkârlığının vasat olduğunu ancak vaaz esnasında güzel sözler ve latifeler söylediğini anlatır.

Ahdî, Firakî'nin şiiirlerinin âşıkâne olduğunu belirttiikten sonra, onları âbdâr olarak niteler. Beyanî, şairin sanatıyla ilgili her hangi bir yorumda bulunmaz. Âlî, ise şiiirlerinin edasının olmadığını, yalnızca nazma râğbet ettiğini ifade eder.

E s e r l e r i :

Firakî, Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin *Ahlâk-ı Muhsinî* adlı eserini 964 tarihinde Türkçeye tercüme etmiştir.²² Anadolu topraklarında çok râğbet görmüş olan bu eseri Firakî'den başka Müderris Mehmed Azmî Bey, İdrisi-i Bitlisi'nin oğlu Ebü'l-azl Defterî, Hoca Sadeddin'in oğlu Abdülaziz, Kara Çelebizade Abdülaziz Efendi *Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî*, Osmanzade Taib ise *Ahlâk-ı Ahmedî* adıyla tercüme etmiştir.²³

Firakî'nin mensur başka bir eseri de *Câmiu'l-hikâyât* adını taşımaktadır. Ancak bu eser *Kırk Sual* adıyla şöhet bulmuştur.²⁴ Bu eserin kütüphanelerimizde pek çok nüshası bulunmaktadır. Ayrıca çok râğbet gördüğünden olsa gerek defalarca basılmıştır.²⁵ Eser Hz. Peygamber'e Yahudi âlimlerince sorulan kırk sual ve Hz. Peygamber'in onlara verdiği cevapları içermektedir. Bursalı Mehmet Tahir, İsrailiyatla dolu olduğunu söylediği bu eserin Firakî'ye ait olup olmadığı konusunda şüpheyle yaklaşmak lazım geldiği görüşündedir.²⁶

²² Eserin bazı nüshaları için bkz. Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan, nr. 393; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü, TY. 3773; Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 1077.

²³ Adem Ceyhan, “Âlim ve Şair Bir Osmanlı Müderrisi: Pîr Mehmed Azmî Bey ve Eserleri”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul, 1999, I, 274-275.

²⁴ Eserin bazı nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp, İzmir 408/1, Hacı Mahmud Efendi 4406, Fatih 3000; Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Şer'iyeye 401, Bayezid Devlet Kütüphanesi, Bayezid, 8646.

²⁵ Eser, 1256 yılında Matbaa-i Bâb-ı Hazret-i Seraskeriyye, 1270'de Tophane-i Âmire Litografya Destgahı, 1276 yılında Bosnavî El-Hac Ali Efendi'nin Taş destgahı, 1316'da Şirket-i Sahhâfiye-i Osmâniye Matbaası, 1321'de Ârif Efendi Matbaası gibi kuruluşlarca neşredilmiştir.

²⁶ Mehmet Tahir, *a.g.e.*, s. 111.

Firakî'nin Millet Kütüphanesi Ali Emirî, Manzum 665'te kayıtlı bir şiir mecmuasında *Seg-nâme* isimli mensur bir risalesi bulunmaktadır. Bu küçük risale iki bab ve bir fasıldan meydana gelir. Birinci babda köpeğin aslî fitratı ve yaratılışını beyan eder. İkinci babda ise köpeğin sîretini açıklar. Fasılda da kaplan ve benzeri hayvanların niçin köpeğe benzediği anlatılır. Eserde içinde köpek kelimesi geçen atasözlerine yer verildiği görülür. Ayrıca insan nefsi it olarak değerlendirilip onun terbiye edilmesi gerektiği anlatılır.

Latîfî'nin "...eş'âr ve kaşâyidden dîvân-ı hüsnîyyât-ı manzûmât ve menşürâtdan niçe pâre te'lîfâtı maḥall-i taḥşinde ḥüb ebyâtı vâkî' olmuştur..." demesine bakılırsa şairin bir divan sahibi olduğu akla gelmektedir. Ayrıca Firakî'nin XVI. yüzyıl şairlerinin şiirlerini içeren mecmualarda da çeşitli şiirleri yer almaktadır.²⁷

M a n z u m M e k t u p :

Yazımızın konusunu teşkil eden manzum mektup, Nuruosmaniye Kütüphanesinde bir mecmua içerisinde (nr. 4968, vr. 97b-99a) bulunmaktadır. Eser *Sûret-i Nâme-i Firâkî* olarak kaydedilmesi gerekirken yanlışlıkla *Sûret-nâme-i Firâkî* şeklinde kaydedilmiştir. Bu mecmuada bulunan Gazalî Deli Birader, Zatî, Rumî ve Kâtib Cafer Çelebi'nin manzum mektupları Günay Kut tarafından neşredilmiştir.²⁸

Şairin bu mektubu Bursa'dan yazdığını tahmin ediyoruz. Çünkü şimdilik onun Kütahya dışında sadece Bursa'da bulunduğunu biliyoruz. Mektupta Kütahya eşrafının isimleriyle ilgili malumata rastlamaktayız. Şair çeşitli beyitlerde bir şahsın ismini zikretmekte ve onun halini sormaktadır. Bazı beyitlerde ise isim vermeden kişinin mesleğini zikrederek o şahsı sormaktadır. Buna göre o zaman Kütahya valisi Süleyman Paşadır (3). Şehrin hekimi Mahmut'tur (6). Pir Ahmed Çelebi marifet talibi-

²⁷ Süleymaniye Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşa 1031 *Mecmûa-i Nezâir*, (129a, 132b), Pervane Bey Nazireler Mecmuası Topkapı Bağdat Köşkü B. 406 (25b, 81a, 87b, 129a, 142b, 220b, 367b, 372b), Süleymaniye Ktp., Halet Ef. İlavesi 224 (128b).

²⁸ Günay Kut, *a.g.m.*, 95-126.

dir²⁹(8). Bökrice Selman şehrin müderrisidir. Himmet, gurbette bulunan bir marifet taliplisidir(9). Şâdân kale dizdarıdır(10). Vâcizade, Firakî'nin hocası ve üstadıdır(14). Muslihiddin Halife pirdir³⁰ (16b). Şeh-zâde Çelebi vaizdir(18). Hâce Hatib Kütahya müftüsüdür(19). Hacı Bayram ve Kalendar³¹ güzellerin şahlarıdır (24). Rahimî³² (28), Hicrî(29) La'lı³³ (30) Kütahya'nın şairleridir. Mustafa beylerbeyinin çavuşudur(31). Re'yî Bey gazilerdendir³⁴ (34). Hızır Bâlî Çelebi şehrin hocalarındandır(35). Ahî Memi,

²⁹ Bu şahıs Kütahya'nın Armudeli nahiyesine bağlı Kalburcu köyündendir. Babası Kütahyalı Şeyh Ahmet bin Mehmet adında bir zattır. Pir Ahmet Çelebi Merkez Muslihittin Efendi'den hilafet aldı; ayrıca Şabaniyye tarikatının kurucusu Şaban Efendi'den feyiz aldı. Memleketine döndükten sonra Kalburcu köyünde vefat edinceye kadar irşat ile meşgul oldu. Vefatı hicri 978 (1570) senesindedir. II. Selim Kütahya'da sancakbeyi iken kendisini ziyaret etmiştir. Bu zatın *Burhânü'l-elhân fi Hükmi't-tegannî ve'l-elhân* adlı tafsilatlı bir eseri vardır. Müstakimzade *Mecelletü'n-nisâbda* bu zatı Şeyh ahmet bin eş-Şeyh Beşir ibni Mehemmed el-Kütahî diye zikreder. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1932, s. 213.

³⁰ Bu şahıs, Fatih Sultan Mehmet döneminin önemli mutasavvıflarından Simavlı Abdullâh-ı İlahî'nin halifesidir. Muslihiddin-i Tavil ismiyle de anılır. *Şecere-i Meşâyih* adlı bir eseri vardır. Adı geçen zat, halk arasında uzleti seçmesiyle meşhurdu. Daha geniş bilgi için: Kasım Kufralı, "Molla İlahî ve Kendisinden Sonra Nakşibendiyye Muhiti", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul, 1948, III, 127-151.

³¹ Kütahyalı şairlerle ilgili bir kitap kaleme alan Hamza Güner, 1591 yılında vefat eden yani Firakî ile aynı zamanda yaşamış Kalendarî isimli bir şairden söz eder. Firakî'nin mektubunda adı zikredilen Kalendar'le, Hamza Güner'in tanıttığı Kalendarî'nin aynı şahıslar olmaları muhtemeldir. Hamza Güner, *Kütahyalı Şairler*, Kütahya İl Basımevi, Kütahya, 1967, s. 192.

³² Rahimî, biyografi kaynaklarımızdan sadece *Gülşen-i Şuarâda* tanıtılmıştır. Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Selim, Kütahya'da sancak beyi olarak görev yaptığı sırada ve daha sonra Rahimî'yi pek çok kereler taltif etmiş, kendisine büyük miktarda zeamet vermiştir. Rahimî'nin oğlu Harimî de şairdir. Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, Millet Ktp, A. E. Tarih 774, yk. 98a-b.

³³ Klâsik biyografi kaynaklarımızda Kütahyalı veya Kütahya'da bulunduğu söylenen Hicrî ve La'lı mahlaslı şairlere tesadüf etmedik.

³⁴ Bu Re'yî; Âşık Çelebi, Beyanî ve Gelibolulu Âlî'nin kaleme aldıkları biyografi kaynaklarında tanıtılmıştır. Bunlara göre Sarı Re'yî diye şöhret bulan bu zat, önceleri Anadolu kazaskerliğinden mazul Abdurrahman Efendi'den mülazım olmuşken tedris ve kadılık müyesser olmayıp daha sonra II. Selim'in kulları bölüğüne katılmıştır. Kaynaklar bunun kardeşi Ulvî'nin de şair olduğu ve Re'yî'nin çok şiir söylediği hususunda hemfikirdirler. Âşık Çelebi, *a.g.e.*, yk. 229b-230a; İsen, *a.g.e.*, s. 307, Beyanî, *a.g.e.*, yk. 40a.

Soflıca Koflan şehirdeki çavuşlardır(40). Koca Toyran değirmencidir(41). Bunlardan başka Fırakî'nin yalnızca adlarını zikrettiği, mesleklerini belirtmediği Sefer Şah Çelebi (11), Hasan (22), Ali Can (23), Mustafa (26), Sadık (27), Ak Cafer (27), Bülbüloğlu Memcık (27), Korkud (32), Turmuş Çelebi (37), Sâlih-zade (43), Toğan (43), Fişek İbrahim (44) gibi isimlere tesadüf edilir. Ayrıca şehrin mekânları olarak Ulu Cami (20), Sevindük (32), Tonuzlucak (41) gibi yerler anılır.

ŞÜRET-İ NÂME-İ FİRÂKÎ-İ KÛTÂHİYYEVÎ

Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilün

97b)

1. İy şabâ yâr nice hoşca mı yârân eyü mi
Dostlar sağ u esen cümleten iḥvân eyü mi
2. Sözi uzatmayalum ḥâlî ne Kûtâhiyenüñ
Anda kim var-ısa hep ' avret ü oğlan eyü mi
3. Vâlî-i memleket aḥvâlî ne iy bād-ı şehir
Ya' ni kim ḥazret-i paşa-yı Süleymân eyü mi
4. Kâḍî-i maḥkeme-i şer' -i muṭahhar hoş mı
Kıdve-i ehl-i kazâ zübde-i a' yân eyü mi
5. Bir varak kâğıd-ıla ḥazret-i defter-dârî
Baña i' lām idüñ ol menba' -ı iḥsân eyü mi
6. Hükemâya işigi ' ayn-ı maḳâm-ı Maḥmûd
' İlm ü hükminde hele şâni-i Loḳmân eyü mi
7. Ḥaste ma' züllere luṭf-ıla tîmâr idici
' Azl ü naşb itmede ol şâḥib-i dîvân eyü mi

98a)

8. Ol cüvân-baḥt-ı cihânüñ ki telâmîzinden
Pîr Aḥmed Çelebi ṭâlib-i ' irfân eyü mi
9. Himmet atına süvâr olubanı ğurbetde
Sâḥa-i ma' rifete fâris-i meydân eyü mi
10. Qal' a-i ḳalbümüzi ' asker-i ğamdan şakın
Ya' ni dizdâr aġa ḥazretleri Şādân eyü mi

11. Hüsni deryāsına mālîk mi Sefer Şâh Çelebi
Nice yelkenli diyen gözleri fettân eyü mi
12. Mey ü maḥbûb añıcaḡ ‘ aḡlı gider başından
Ḳardaşum tezkirec’Avṫol baba sultân eyü mi
13. Ders oḡınur mı medârisde müderrislerden
Şöyle Selmâca gezen Bökrice Selmân eyü mi
14. Vâr-veri şehrimüzüñ ḡazret-i Vâcid-zâde
‘ İlm-ile ‘ ayn-ı ‘ Alî ḡilm-ile ‘ Oşmân eyü mi
15. Ḥ’âcem üstâdum efendüm severem neyleyeyin
Vecd olur dil añıcaḡ şâḡib-i vicdân eyü mi
16. Şeyḡ İläḡi küçeḡi pîr-i Ḥudâvend-rumüz
Muşliḡiddîn Ḥalîfe yine pinhân eyü mi
17. Sîreti genc-i ma’ânî ile pür mâl-â-mâl
Şüreti ḡalka ḡarâbatî vü vîrân eyü mi
18. Şâḡib-i ḡânḡah u mürşid-i ṫullâb-ı ṫarîḡ
Şeyḡ-zâde Çelebi vâ’ız-i Ḳur’ân eyü mi
19. Müfti-i mâcini Kûtâhiyenüñ Ḥ’âce-Ḥaṫîb
Tûḡ u şancaḡ-ile şol minbere aḡan eyü mi
20. Ulu câmi’ de büyük direge viren götün
İllerüñ yüzine Ta’rîf oḡıyan eyü mi
21. Bir eli dünyede yiler bir eli ‘uḡbâda
Âḡiret kâtibi yek-dest ḡazel-ḡ’ân eyü mi
22. Gül-şen-i ḡüsni-i Ḥâsen gülleri ḡandân mı yine
Hele Ḥaḡ Fazlı-y-ıla lâle-i Nu’mân eyü mi
23. Maḡzaruñ mâ-ḡazarı Ḳâsım-ı Envâr nice
Nâyibüñ oḡlı cânum cânı ‘ Alî cân eyü mi
24. Gicesi ḡadr ü ḡüni ‘îd ikisini sevenüñ
Ḥacı Bayrâm u Ḳalender şeh-i ḡübân eyü mi
25. Nice şol lebleri şîrîn püseri Ferḡâduñ
Adı cândan gelen ol Ḥüsrev-i ḡübân eyü mi

- 98b) 26. Muştafānuñ yine hāş ümmeti mi ‘ aşıklar
Her kişi vaşlına cān virdügi cānān eyü mi
27. Sādıķ Aķ Ca‘ fer-ile şubh u mesā hem-dem mi
Bülbül ođlı Memicik gül gibi handān eyü mi
28. Şehr-i Kütāhiye şā‘ irlerinüñ yüzi şuyı
Şol Raḫīmī Çelebi raḫmet-i Raḫmān eyü mi
29. Hicrī-yi zār ü giriftār-ı ğam-ı hicr-i yār
Gürsine-çāşnī-i şerbet-i hicrān eyü mi
30. La‘ līnüñ nite şoralum leb-i la‘ lin emüþ
Ol yanağı vü lebi la‘ l-i Bedaḫşān eyü mi
31. Muştafā ḫazreti Begler beginüñ çavuşı
Şehr-i ḫüsn içre yasaķcı vü niĝeh-bān eyü mi
32. Ğamzesinden dağı korķar mı şehir Korķuduñ
Cān sevinsün di Sevindükdeki cānān eyü mi
33. Çün yaluñ yüzlülerüñ leblerini hep şordum
Ķāl ü kıli kıoyalum şol Tūḫī yārān eyü mi
34. Yollu ğāzisi Hişār erlerinüñ Re‘yī Beg
Ehl-i faızluñ ayağı toprağı olan eyü mi
35. Ḥ‘āceler içre Hızır Bālī Çelebi nicedür
‘ Aceb ol baḫr-i kerem luḫf-ı firāvān eyü mi
36. Fuķarāya yine Ādemliĝ ider mi her ğāh
Ḥüsn-i sīretde melek şüret-i insān eyü mi
37. Körpe yudacađı Turmuş Çelebi merḫūmuñ
Şīve burdacağı (برداجنى) ol āfet-i devrān eyü mi
38. Ķulcuĝazı geñegi güllüce gülce gökce
Boķluca hülüve (هولوه) Behrām u yalayan eyü mi
39. Pīr-dāde o geñez gibi geñegi şā‘ ir
Cehl-ile götde kıalan cāhil ü nā-dān eyü mi
40. Bir iki eski berāt ile yeñi çavuş olan
Ķoç yiĝit Aḫī Memi Şoflıca Ķoflan eyü mi

41. Şol şağalıni degirmende ağardan³⁵
Ya' nī Toñuzlucağında Koca Toyran eyü mi
42. Benğ tağarcığı hınnā çuvalı İbn-i namāz
Ol nedīmān iyesi pīr-i nedīmān eyü mi
43. Şakşağan kıyruğı şağallica Şālih-zāde
Anasından delüce dehrice Toğan eyü mi
44. Yine çatlamağa tırur mı Fişek İbrāhīm
Deve oğlu aç uyuz yaluñ u 'uryān eyü mi
99a)
45. Eyü toğunduk eyü hātırına yārānuñ
Be Firākī saña düşer mi ol andan eyü mi
46. Yine bir şeyhın elin alup ayağa düşdi
Tevbeye geldi Firākī hele el' ān eyü mi

S o n u ç

Bu makalede XVI. yüzyıl şairi Kütahyalı Firakî'nin manzum bir mektubu tanıtılmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak Firakî'nin kaleme almış olduğu bu mektup Gazali'nin yazdığı mektuba bir naziredir. Bu da gösteriyor ki bir tür olarak manzum mektuplar da nazire geleneği dâhilinde ele alınabilmektedir. Kanunî Sultan Süleyman devrinde yazıldığını düşündüğümüz bu mektupta zamanın Kütahya eşrafı, Kütahya'daki yer isimleri ve lâkaplarla ilgili çeşitli bilgilere ulaşmaktayız. Bundan hareketle edebiyat, kültür ve sanat tarihimizin yazılmasında bu tür mektupların fayda sağlayacağını düşünmekteyiz. Ayrıca bu mektuplar, şairlerin hayatının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayabilecektir. Manzum mektuplarla ilgili daha şumullü çalışmalardan sonra genel yargılara ulaşılabilecektir. Böylece bu türün şekil, vezin ve muhteva zaviyesinden daha sıhhatli bir değerlendirilmesi yapılabilecektir.

³⁵ Mısrâın son tefilesi eksik.

“FIRAKI A POET OF XVITH CENTURY AND A LETTER OF H.M IN VERSE”

Abstract

In this article we dealt with Firâkî a poet of XVIth century from Kütahya, his life, works and poetry. Firstly we introduced studies about letter as a literary form. Later we mentioned about the life and poetry of Firâkî according to XVIth century Ottoman biography sources. Consequently we gave a transcribed text of Firâkî's letter written in verse.

Keywords

Firâkî, letter, letter in verse.